

Ю. С. Горбань,
*аспірант кафедри європейської інтеграції,
Національна академія державного
управління при Президентіві України*

Суб'єкти екологічного врядування ЄС: наднаціональний рівень

У статті досліджуються суб'єкти екологічного врядування ЄС: визначено статус та роль, яку вони відіграють у збереженні довкілля, їх взаємозв'язки та функції, способи взаємодії і справляння впливу.

Акцентовано увагу на необхідності вивчення суб'єктів екологічного врядування ЄС наднаціонального рівня (інституцій, органів, агенцій, які розробляють та впроваджують екологічну політику ЄС), досвід яких може бути використаний Україною для розбудови інституційної основи екологічного врядування.

Ключові слова: екологічне врядування, суб'єкти екологічного врядування, охорона навколишнього природного середовища, екологічна політика ЄС.

The article deals with the actors of EU environmental governance, defines their status and the roles they play in preserving the environment, their functions, interaction and impact.

Attention is focused on the need to study the subjects of environmental governance EU supranational level (institutions, bodies, agencies that develop and implement environmental policy EU) experience which can be used by Ukraine to build the institutional framework of environmental governance.

Key words: Environmental governance, environmental governance actors, environmental protection and policy.

В статье исследуются субъекты экологического управления ЕС: определен их статус и роль, которую они играют в сохранении окружающей среды, их взаимосвязь и функции, способы их взаимодействия и влияние. Акцентировано внимание на необходимости изучения субъектов экологического управления ЕС наднационального уровня (институтов, органов, агентств, разрабатывающих и внедряющих экологическую политику ЕС), опыт которых может быть использован Украиной для развития институци-

ональной основы экологического управления.

Ключевые слова: экологическое управление, субъекты экологического управления, охрана окружающей среды, экологическая политика ЕС.

Постановка проблеми. Головне завдання, яке сьогодні стоїть перед суспільством та державою, це забезпечення належних умов життєдіяльності людини через ефективність інституцій та управління, зокрема й у сфері довкілля. У цьому аспекті екологічна політика держави відіграє важливу роль. Важливе місце у визначенні та реалізації екологічної політики відводиться суб'єктам екологічного врядування, під яким розуміють взаємодію учасників різного статусу, наділених владними повноваженнями та без них, заради ефективного управління й досягнення цілей у сфері довкілля [4]. Слабкість екологічної політики та інституцій, недотримання екологічних вимог, повільні зміни законодавства у сфері довкілля стримують суспільний розвиток, знижують рівень життя людини, викликають невдоволення громадян.

ЄС накопичено значний досвід екологічного врядування, мобілізації різних суб'єктів до вироблення й реалізації екологічної політики, що заслуговує на вивчення, адаптацію та запровадження в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічній політиці ЄС присвячені роботи Ю.Шемшученка, В.Андрейцева, М.Микієвича, Н.Андрусевич, Т.Будякової, О.Вишнякова [1; 3; 5] та ін., ними, зокрема, визначено основні органи багаторівневого управління ЄС у сфері довкілля та досліджено роль інституційного механізму в розвитку та застосуванні європейського права навколишнього середовища. Водночас не визначено ролі й функції основних суб'єктів екологічного врядування ЄС, які ухвалюють і впроваджують екологічну політику ЄС на наднаціональному, національному, регіональному та місцевому рівнях. Залишається невизначеним статус багатьох інституцій, суб'єктів, які беруть активну участь в ухваленні рішень та визначенні і впровадженні екологічної політики ЄС на наднаціональному рівні. Питання управління та врядування у сфері довкілля ЄС потребують більш глибокого теоретичного аналізу, особливо в умовах постійних змін.

Метою статті є аналіз суб'єктів екологічного

врядування ЄС, визначення їх статусу, функцій, які вони виконують, та ролі, яку вони відіграють у забезпеченні й збереженні довкілля на над- національному рівні.

Виклад основного матеріалу. Держави-члени ЄС мають одну з найкращих у світі моделей екологічної політики. Вони активно використовують наукові розробки в практиці екологічного управ- ління, мають тривалий досвід вироблення та реалізації екологіч- ної політики.

До суб'єктів екологічного врядування, тобто інституцій, органів, агенцій, які розробляють та впроваджують екологічну політику ЄС [2; 6] на наднаціональному рівні, належать: Євро- пейський Парламент, Рада ЄС, Комісія ЄС, Суд ЄС, Омбудсмен ЄС, Європейський інвестиційний банк, а також спеціалізовані ус- танови: Європейське агентство з навколишнього середовища, Європейська мережа інформації та спостереження за навколишнім середовищем, Мережа ЄС для імплементації та застосування пра- ва навколишнього середовища, Європейська консультативна рада з навколишнього середовища, Європейський консультативний форум з навколишнього середовища і сталого розвитку та інші.

Особлива роль у галузі охорони довкілля відведена **Євро- пейському Парламенту**. До його повноважень належить створен- ня постійних та тимчасових екологічних комітетів за різними на- прями екологічної діяльності. Для ефективної реалізації еколо- гічної політики ЄС Європейським Парламентом був створений Постійний комітет із навколишнього середовища, охорони здоро- в'я та політики споживачів, що відповідає за вирішення питань, пов'язаних з охороною повітря, ґрунтів та води, зміною клімату, переробкою та зберіганням відходів, охороною фауни та природ- них середовищ її існування, міжнародними та регіональними за- ходами, спрямованими на раціональне природокористування та

охорону навколишнього середовища тощо. Щороку комітет надає звіти, у яких аналізує прийняте законодавство ЄС у сфері раціо- нального природокористування та охорони довкілля. Кожні два місяці комітет разом з Комісією проводить сесії з питань імпле- ментації та застосування екологічного права. За рік комітет про-

водить приблизно до 30 засідань [11].

Кожен громадянин ЄС, як і кожна фізична чи юридична особа, що проживає чи зареєстрована в державі-члені ЄС, має право звертатися, індивідуально або разом із іншими громадянами чи особами з петицією у Європейський Парламент із питань, які входять у компетенцію ЄС і які їх безпосередньо стосуються (ст. 227 Договору про функціонування ЄС). Компанії, організації або асоціації зі штаб-квартирою в ЄС можуть також реалізувати це право на подачу петицій. Найбільшу кількість петицій Комітет отримує з питань, які стосуються охорони навколишнього середовища. Розгляд петицій здійснюється щомісяця протягом року, крім серпня [3, с. 108].

Рада Європейського Союзу (далі – Рада ЄС) посідає значне місце в системі органів, що забезпечують управління охороною довкілля. У роботі Ради ЄС беруть участь по одному міністру від кожної держави-члена ЄС, відповідальні за питання, безпосередньо пов'язані з навколишнім середовищем. Представники держав-членів захищають свої національні інтереси та узгоджують їх з інтересами ЄС. Міністри з навколишнього середовища збираються не менше чотирьох разів на рік, щоб обговорити актуальні проблеми та прийняти рішення з важливих питань, які стосуються охорони довкілля. Підготовку всіх необхідних матеріалів до засідань здійснюють дві робочі групи: робоча група з навколишнього середовища та робоча група з міжнародних питань у сфері навколишнього середовища.

Рада з навколишнього середовища ЄС несе відповідальність за вироблення екологічної політики ЄС, у тому числі охорону навколишнього середовища ЄС, раціональне використання ресурсів і захист здоров'я людини. Вона також займається міжнародними екологічними питаннями, особливо у сфері змін клімату. До її повноважень у галузі охорони довкілля входять: повноваження фіскального характеру ("забруднювач платить"); заходи у сфері освоєння територій, землекористування, регулювання водних ресурсів; заходи, що впливають на вибір державою-членом струк- тур і видів енергозбереження.

На даному етапі розвитку ЄС Рада ЄС тісно співпрацює з Європейським Парламентом в ухваленні більшості рішень. Рада ЄС спільно з Європейським Парламентом затверджує правові акти ЄС після їх тривалого фахового обговорення. Виходячи з

багато-стороннього характеру діяльності Ради ЄС вона по праву вважається провідним інститутом, покликаним забезпечити узгодження національних інтересів держав-членів з досягненням цілей та виконанням завдань у сфері довкілля, що стоять перед інтеграційним утворенням. Рада ЄС також використовує різні інструменти для досягнення екологічних цілей [10].

Охорона довкілля є одним із пріоритетних напрямів діяльності **Європейської Комісії**. Найважливіше повноваження Комісії полягає в тому, що вона має право ініціювати правові акти для ухвалення Європейським Парламентом та Радою ЄС, у тому числі у сфері довкілля [5, с. 523]. Загальне керівництво охороною довкілля у Комісії 2009–2014 рр. здійснює Комісар з питань навколишнього середовища (the European Commissioner for the Environment) – Янеш Поточнік, представник Словенії, відповідальний за ефективне впровадження та реалізацію екологічної політики ЄС, тісно співпрацює з Генеральним директором з навколишнього середовища, Агентством з навколишнього середовища, Європейською мережею інформації про навколишнє середовище та спостереження і Мережею ЄС для імплементації та застосування екологічного права та іншими установами.

Генеральний директорат підпорядкований Комісії. Метою його діяльності є: забезпечення належного рівня охорони навколишнього середовища; розроблення пропозицій, які сприятимуть охороні, збереженню і покращенню навколишнього середовища; сприяння заходам на міжнародному, національному, регіональному та глобальному рівнях з метою розв'язання екологічних проблем; гармонізація та інтеграція вимог щодо охорони навколишнього середовища та імплементації політики ЄС; співпраця з третіми країнами і з відповідними міжнародними організаціями для досягнення глобальних екологічних цілей (приміром Кіотський протокол, запобігання зміні клімату).

Отже, головна функція Генерального директорату з навколишнього середовища полягає в опрацюванні нового законодавства у сфері охорони навколишнього середовища і забезпеченні того, щоб заходи, які були ухвалені Комісією, впроваджувалися

на практиці державами-членами ЄС.

Перед виробленням проекту правового акта Генеральний директорат із навколишнього середовища проводить попередні дослідження й обговорення з представниками урядів, екологічних не-урядових організацій, промисловості, зацікавлених груп, і, у разі потреби, технічними експертами, які теж входять до кола суб'єктів екологічного врядування.

Важливим обов'язком Комісії є нагляд за дотриманням екологічного законодавства держав-членів ЄС, яке порушується. Громадяни, територіальні громади, компанії, органи місцевого самоврядування та інші можуть подати скаргу в Комісію на державу-члена стосовно будь-якого нормативного акта чи практики, несумісних, на їх думку, з положеннями чи принципами права ЄС. Більшість скарг у сфері охорони довкілля, що надходять до Європейської Комісії, стосуються охорони середовища, умов існування птахів, інших видів флори та фауни, оцінки впливу державних і приватних проектів господарської діяльності на навколишнє середовище й охорони вод.

Наступним важливим учасником процесу реалізації екологічної політики є Суд ЄС, який розглядає численні позови, що мають своїм предметом охорону навколишнього середовища. При цьому він тлумачить норми екологічного права та намагається посилювати охорону довкілля.

Щодо справ із питань охорони навколишнього середовища, то в Суді ЄС найчастіше розглядаються спори між: Європейською Комісією, державами-членами, між самими інституціями ЄС, а також питання преюдиційного (досудового) характеру щодо тлумачення європейського права (згідно із ст. 234 Договору про ЄС). Наприклад, Судом було розглянуто справу Case C-260/11 Едвардс (рішення від 11 квітня 2013 р.) з тлумачення європейського права щодо питання вартості судового слідства, яке може підірвати право на ефективний засіб правового захисту з питань довкілля [9]. Судом було винесено преюдиційне рішення, що вартість судового

розгляду не повинна перевищувати фінансові ресурси осіб, які звертаються до суду, і повинна бути об'єктивно обґрунтованою.

Для охорони навколишнього середовища та захисту екологічних прав громадян важливим є доступ фізичних осіб і

екологічних організацій до Суду ЄС, наявність у них *locus standi* (право звернення до суду). Фізичні та юридичні особи можуть подавати позови щодо незаконності актів, прийнятих інституціями ЄС, проте такі акти ма- ють безпосередньо стосуватися даної особи. Фізичні та юридичні особи можуть бути залучені як сторони у рішеннях преюдиційного порядку: суд дає третім сторонам, зокрема зацікавленим екологічним організаціям, можливість відігравати роль у преюдиційній процедурі. Для доступу до преюдиційної процедури громадяни та неурядові організації повинні мати доступ до національних судів. У цьому разі існує суворий взаємозв'язок між доступом до національного суду та доступом до участі впреюдиційній процедурі: остання можлива, якщо це стосується особи безпосередньо та особисто.

Найважливіше завдання **Омбудсмена ЄС** у сфері довілля полягає в тому, що він допомагає громадянам відновити права в разі їх порушення інституціями ЄС, що підвищує якість управлін- ня, посилює зв'язки громадянина з адміністрацією, відновлює до- віру до інституцій ЄС.

Омбудсмен ЄС реалізує свої повноваження у сфері охорони довілля шляхом прийняття та розгляду скарг, що мають своїм предметом охорону довілля. Такі скарги подаються, як правило, окремими громадянами та неурядовими організаціями, а загалом скаргу може подати будь-яка фізична особа – громадянин або ре- зидент ЄС, а також юридична особа, яка має реєстрацію в держа- вах-членах ЄС. Предметом скарг, які стосуються навколишнього середовища, найчастіше є питання порушення законодавства ЄС у сфері навколишнього середовища (наприклад порушення в про- веденні оцінки впливу на навколишнє середовище, неналежна імплементація директив), відмова в наданні чи неналежному на- данні Комісією інформації щодо навколишнього середовища, фінансування та умови виконання екологічних проектів ЄС та ін. Важливим для подання екологічних скарг є те, що порушення в діяльності органу чи інституції Європейського Союзу можуть пря- мо не стосуватися подавача скарги.

Європейський інвестиційний банк діє в галузі природо- користування та охорони навколишнього середовища шляхом фінансування проектів, спрямованих на покращення та охорону

навколишнього середовища. Завдання Європейського інвестиційного банку полягає в тому, щоб сприяти збалансованому та сталому розвитку внутрішнього ринку в інтересах ЄС. Із цією метою Банк, діючи на некомерційній основі, надає позики і дає гарантії, які сприяють фінансуванню в усіх секторах економіки.

Фінансування екологічних проектів відбувається в 4 сферах, зокрема: 1) навколишнє природне середовище і його охорона; 2) розвиток та покращення навколишнього середовища на місцях; 3) навколишнє середовище на глобальному й регіональному рівнях; 4) здоров'я людини та навколишнє середовище.

Політика Європейського інвестиційного банку у сфері довкілля спрямована на те, що будь-який проект, що ним фінансується, має бути екологічно прийнятним для Банку. Фінансуючи будь-який проект, він використовує основні принципи європейського права з навколишнього середовища, а саме принципи перестороги, запобігання і принцип "забруднювач платить".

Крім вищеперелічених інституцій, у ЄС діє система спеціальних та консультативних (дорадчих) органів у сфері охорони довкілля, яким відводиться значна роль у реалізації екологічної політики ЄС. До таких органів відносять: Європейське агентство з навколишнього середовища, Мережу ЄС для імплементації та застосування права навколишнього середовища, Європейську консультативну раду з навколишнього середовища, Європейський консультативний форум із навколишнього середовища і сталого розвитку та ін.

Європейське агентство з навколишнього середовища та Європейська мережа інформації і спостереження за навколишнім середовищем були утворені Постановою Ради (ЄЕС) № 1210/90 з такими завданнями: забезпечення ЄС та членів-держав об'єктивною інформацією щодо проведення ефективної політики у сфері охорони навколишнього середовища; опублікування доповіді про стан навколишнього середовища кожні 5 років; стимулювання розвитку та застосування техніки прогнозування змін навколишнього середовища; забезпечення надання достовірної інформації про стан навколишнього середовища; обмін інформацією щодо найкращих досягнень у сфері

охорони навколишнього середовища; реєстрація та оцінка даних, підготовка експертних доповідей щодо стану навколишнього середовища; співпраця з різними органами ЄС, Радою ЄС з метою узгодження політики у сфері охорони навколишнього середовища.

Діяльність Агентства здійснюється та координується правлінням, до якого входять по одному представнику від кожної держави-члена та два представники Комісії (посадовці Генерального Директорату з охорони навколишнього середовища) і два експерти. Правлінням приймається довгострокова програма дій із навколишнього середовища, основою якої є пріоритетні екологічні завдання. Щорічно до Європейського Парламенту, Ради, Комісії та держав-членів подається звіт про діяльність Агентства. Правління призначає Виконавчого директора та членів наукового комітету (станом на 2014 р. налічується 17 членів) [7].

У складі Європейського агентства з навколишнього середовища (яке являє собою партнерську мережу його членів і країн, що співпрацюють з Агентством) діє Європейська мережа інформації та спостереження за навколишнім середовищем (The European environment information and observation network (EIONET)). Європейська мережа інформації та спостереження за навколишнім середовищем складається безпосередньо з Європейського агентства з навколишнього середовища, його національних офісів та експертів із навколишнього середовища, а також інших установ та організацій, які мають справу з інформацією про навколишнє середовище.

Агентство має право координувати діяльність Європейської мережі інформації та спостереження за навколишнім середовищем. Остання зобов'язана забезпечувати Агентство та європейську спільноту актуальними та якісними даними, експертними висновками, необхідними для проведення оцінки стану навколишнього середовища в Європі та навантажень на нього. Це дає змогу відповідальним за розроблення екологічної політики приймати рішення про доцільні межі для здійснення заходів з охорони навколишнього середовища на національному та європейському рівнях та досліджувати ефективність певних напрямів політики і ступінь їх запровадження [8].

Крім офіційних інституцій та організацій, в ЄС існує низка неофіційних мережевих організацій, залучених до процесів вироблення та дотримання екологічної політики на наднаціональному рівні.

Мережа ЄС для імплементації та застосування екологічного права (IMPEL) є міжнародною некомерційною асоціацією, до якої входять природоохоронні органи держав-членів ЄС та країн-кандидатів, Європейське Агентство з навколишнього середовища та Європейська асоціація вільної торгівлі. Мережа розпочала свою роботу в 1992 р. з метою забезпечення ефективного застосування законодавства у сфері охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування як ЄС в цілому, так і державами-членами зокрема. Основними цілями діяльності Мережі для імплементації та застосування екологічного права є: стимулювання, узгодженість у підходах, обмін інформацією та досвідом, розвиток ефективної практики щодо імплементації та застосування права охорони навколишнього середовища в законодавстві ЄС та держав-членів. Мережа працює на основі проектів, які визначаються багаторічною програмою дій IMPEL (Програма на 2013–2015 роки).

Відмінності між Європейською мережею інформації про навколишнє середовище та спостереження і Мережею ЄС для імплементації та застосування екологічного права полягають у тому що: перша являє собою партнерську мережу, яка діє у складі Європейського Агентства з навколишнього середовища. Їй відведена роль збирання і обробки інформації щодо стану довкілля на всіх рівнях ЄС. Мережа ЄС для імплементації та застосування права навколишнього середовища є допоміжною неофіційною ланкою органів влади та інших установ, яка має статус некомерційної асоціації та метою якої є забезпечення належного застосування екологічного законодавства ЄС.

При Європейській Комісії працюють кілька дорадчих органів. Сьогодні в забезпеченні спільної діяльності ЄС у сфері довкілля значну роль відіграють **Європейська консультативна рада з навколишнього середовища та Європейський консультативний форум з навколишнього середовища і сталого розвитку**. Рада покликана сприяти співпраці між радами, створеними національними або регіональними органами влади держав-членів, для надання порад, консультацій з питань охорони навколишнього середовища та розбудови суспільства сталого розвитку. Рада сприяє обміну досвідом та інформацією щодо кращих досягнень у сфері охорони навколишнього середовища між державами-членами ЄС. Європейська консультативна рада з навколишнього середовища – орган,

що працює на непостійній основі, форма її роботи – щорічна конференція. Рада збирає та поширює досвід, опрацьований консультативними радами інших держав-членів; домагається впливу на екологічну політику ЄС; розглядає питання з охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування на європейському рівні; надає науково обґрунтовані поради та консультації національним урядам для покращення екологічної політики.

Сьогодні в межах Європейської консультативної ради з навколишнього середовища працює 4 робочі групи: 1) з питань стратегії сталого розвитку; 2) з питань енергетики; 3) біорізноманіття та використання землі; 4) прибережних зон та морського навколишнього середовища.

Європейський консультативний форум знавколишнього середовища і сталого розвитку був створений Європейською Комісією як дорадчий орган зі сталого розвитку та політики у сфері охорони довкілля у 1997 р., до нього входять 32 експерти, призначені Комісією. Комісія може консультуватися з Європейським консультативним форумом знавколишнього середовища і сталого розвитку з приводу будь-яких питань, прямо чи опосередковано пов'язаних із забезпеченням сталого розвитку ЄС та охорони навколишнього середовища.

Висновки. Проведений аналіз підтвердив багатосуб'єктність та багаторівневість екологічного врядування в ЄС. Серед суб'єктів екологічного врядування наднаціонального рівня можна виділити такі групи "гравців": загальні інституції ЄС, спеціальні органи та установи, допоміжні інституції, покликані сприяти більш ефективному виробленню та впровадженню екологічної політики.

Кожен із суб'єктів екологічного врядування ЄС відіграє особливу, притаманну лише йому, роль в ухваленні й реалізації екологічної політики. На етапі ухвалення рішень ролі розподіляються між: Парламентом, Радою та Комісією; на етапі виконання: між Комісією та державами-членами; на етапі дотримання законодавства ЄС у сфері довкілля: між Комісією, Судом, Омбудсменом; на етапі покарання за недотримання права між: Комісією та Судом.

Спеціальні органи у сфері охорони довкілля покликані забезпечити фахове вироблення екологічної політики та норм екологічного права, доведення їх до держав-членів та стежити за їх дотриманням.

За допоміжними органами закріплена функція інформаційного, наукового, аналітичного супроводу, дорадчо-експертної підтримки в процесі вироблення екологічної політики.

Незважаючи на певне "переплетіння" функцій між суб'єктами екологічного врядування (збирання інформації, розгляд скарг щодо недотримання законодавства ЄС, екологічні спостереження), у них відсутній фактор дублювання, вони гармонійно взаємодіють та доповнюють один одного.

Розгалужена система суб'єктів екологічного врядування ЄС дає змогу здійснювати ефективне управління у сфері довкілля, яке постійно оновлюється, закріплюється на практиці та вдосконалюється. Досвід ЄС може бути застосований Україною для розбудови інституційної основи екологічного врядування.

Предметом подальших розвідок має стати національний рівень екологічного врядування ЄС, визначення ролі неурядових та громадських організацій, бізнес-структур, міжнародних екологічних організацій та їх внеску в охорону навколишнього природного середовища в ЄС.

Список використаних джерел

1. Екологічне право України: академ. курс : підручник : 2-ге вид. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ "Вид-во Юрид. думка", 2008. – 720 с.
2. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / за заг. ред. Г. Друзенка ; пер. Г. Друзенка та С. Друзенко. – К. : К.І.С., 2010. – 536 с.
3. *Микієвич М. М.* Європейське право навколишнього середовища : навч. посіб. / М. М. Микієвич, Н. І. Андрусевич, Т. О. Будякова. – Львів, 2004. – 256 с.
4. *Оржель О. Ю.* Особливості Європейського врядування / О. Ю. Оржель // Стратег. пріоритети. – 2009. – № 3 (12). – С. 217–223.
5. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. О. К. Вишнякова. – Одеса : Фенікс, 2013. – 883 с.
6. *Грицяк І. А.* Право та інституції Європейського Союзу : навч. посіб. / І. А. Грицяк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; Центр прав. та підприємн. дослідж. – 2-ге вид., допов. – К. : К.І.С., 2006. – 300 с.

7. About EEA/Who we are [Электронный ресурс] // The European Environment Agency / About EEA/Who we are. – Режим доступа : <http://www.eea.europa.eu/about-us>. – Назва з екрана.

8. About Eionet [Электронный ресурс] // The European environment information and observation network. – Режим доступа : <http://eionet.europa.eu/about>. – Назва з екрана.

9. CURIA – Annual Report [Электронный ресурс] // Court of Justice of the European Union. – 2013. – Р. 33. – Режим доступа : http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7000/

10. European Council. Green Paper on market-based instruments for environment and related policy purposes. – Brussels : SEC(2007) 388. – 2007. – 33 р.

11. European Parliament / Committees [Электронный ресурс] // Офіційний сайт Environment, Public Health and Food Safety. – Режим доступа : <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/envi/home.html;jsessionid=DCC38608CCB83FBD7945B1B3A99BA39E.node1>. – Назва з екрана.